

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

305

Ekonomia

Redaktorzy naukowi

Magdalena Rękas

Jerzy Sokołowski

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redaktor Wydawnictwa: Aleksandra Śliwka
Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:
www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2013

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-382-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	13
Mieczysław Adamowicz, Paweł Janulewicz: Wykorzystanie analizy czynnikowej do oceny rozwoju społeczno-gospodarczego w skali lokalnej	15
Ewa Badzińska, Jakub Ryfa: Ekonomia wirtualnych światów – tendencje rozwoju	24
Tomasz Bernat: Egzogeniczne determinanty dominacji rynkowej na przykładzie Poczty Polskiej SA.....	37
Agnieszka Brelik, Marek Tomaszewski: Wybrane determinanty kształtujące współpracę innowacyjną przedsiębiorstw przemysłowych z jednostkami PAN i szkołami wyższymi na terenie Polski Północno-Zachodniej.....	50
Agnieszka Bretyn: Wybrane aspekty jakości życia młodych konsumentów w Polsce	62
Grzegorz Bywalec: Transformacja gospodarcza a regionalne zróżnicowanie ubóstwa w Indiach	73
Magdalena Cyrek: Determinanty zatrudnienia w usługach tradycyjnych i nowoczesnych – analiza regionalna.....	83
Sławomir Czech: Czy wokół państwa opiekuńczego toczy się jeszcze spór o wartości?.....	95
Sławomir Czetwertyński: Możliwości poznawcze prawa Metcalfe’a w określaniu wartości ekonomicznej sieci komunikacyjnych.....	108
Małgorzata Deszczka, Marek Wąsowicz: Polityka i strategia rozwoju Unii Europejskiej w koncepcji ekonomii zrównoważonego rozwoju	118
Karolina Dreła: Zatrudnienie nietypowe	129
Paweł Drobny: Ekonomia personalistyczna jako próba reorientacji ekonomii	142
Małgorzata Gajda-Kantorowska: Koszty bankructwa państwa	154
Małgorzata Gasz: Unia bankowa – w poszukiwaniu nowego paradygmatu na europejskim rynku bankowym	163
Małgorzata Gawrycka, Anna Szymczak: Zmiana struktury dochodów w Polsce w relacji kapitał–praca z uwzględnieniem sektorów gospodarki narodowej	174
Anna Golejewska: Innowacje i sposoby ich pomiaru na poziomie regionalnym	184
Mariusz Grębowiec: Zachowania nabywcze konsumentów na rynku usług bankowych w świetle badań	195

Urszula Grzega: Oszczędności i zadłużenie polskich gospodarstw domowych.....	207
Jarosław Hermaszewski: Sytuacja finansowa gminy a wybory bezpośrednie w gminach. Wstęp do badań.....	218
Elżbieta Jantóń-Drozdowska, Maria Majewska: Wpływ globalizacji na wzrost poziomu specjalizacji w międzynarodowej wymianie handlowej..	228
Tomasz Jasiński, Agnieszka Ścianowska: Możliwości oddziaływania na wzrost gospodarczy poprzez kontrolę poziomu ryzyka kredytowego w bankach przy wykorzystaniu systemów sztucznej inteligencji.....	240
Renata Jedlińska: Atrakcyjność inwestycyjna Polski – wybrane aspekty.....	252
Andrzej Jędruchniewicz: Inflacja jako cel polityki pieniężnej NBP.....	264
Michał Jurek: Wykorzystanie analizy duracji i wypukłości w zarządzaniu ryzykiem stopy procentowej.....	276
Sławomir Kalinowski: Znaczenie eksperymentu w metodologii nauk ekonomicznych.....	287
Teresa Kamińska: Struktura branżowa bezpośrednich inwestycji zagranicznych a kryzys finansowy.....	299
Renata Karkowska: Siła oddziaływania czynników makroekonomicznych i systemowych na wielkość globalnej płynności.....	311
Anna Kasprzak-Czelej: Determinanty wzrostu gospodarczego.....	323
Krzysztof Kil, Radosław Ślusarczyk: Analiza wpływu polityki stóp procentowych EBC na stabilność sektorów bankowych w wybranych krajach strefy euro – wnioski z kryzysu.....	334
Iwona Kowalska: Rozwój badań z zakresu ekonomii edukacji w paradygmacie interdyscyplinarności nauki.....	348
Ryszard Kowalski: Dylematy interwencjonizmu w czasach kryzysu.....	358
Jakub Kraciuk: Kryzysy finansowe w świetle ekonomii behawioralnej.....	370
Hanna Kruk: Rozwój zrównoważony w Regionie Morza Bałtyckiego na przykładzie wybranych mierników w latach 2005-2010.....	380
Kazimierz W. Krupa, Irmina Jeleniewska-Korzela, Wojciech Krupa: Kapitał intelektualny jako akcelerator nowej ekonomii (tablice korelacyjne, pracownicy kluczowi).....	391
Anna Krzysztofek: Normy i standardy społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw.....	401
Krzysztof Kubiak: Transakcje w procesie przepływu wiedzy w świetle nowej ekonomii instytucjonalnej.....	413
Paweł Kulpaka: Model konsumpcji permanentnej M. Friedmana a keynesowskie funkcje konsumpcji – empiryczna weryfikacja wybranych teorii na przykładzie Czech.....	423
Justyna Łukomska-Szarek, Marta Włóka: Rola kontroli zarządczej w procesie zarządzania jednostkami samorządu terytorialnego.....	434
Natalia Mańkowska: Konkurencyjność instytucjonalna – wybrane problemy metodologiczne.....	445

Joanna Mesjasz, Martyna Michalak: Percepcja zaangażowania przez adeptów zarządzania – szansą czy ograniczeniem dla współczesnych firm	457
Jerzy Mieszaniec: Innowacje nietechnologiczne w przedsiębiorstwach przemysłowych sektora wydobywczego	469
Aneta Mikula: Ubóstwo obszarów wiejskich w krajach Unii Europejskiej – demografia i rynek pracy	481
Grażyna Musialik, Rafał Musialik: Wartość publiczna a legitymizacja	492
Janusz Myszczyński: Wykorzystanie koncepcji <i>social savings</i> w określeniu wpływu sektora kolejowego na wzrost gospodarczy Niemiec w początkach XX w.	500
Aleksandra Nacewska-Twardowska: Zmiany w polityce handlowej Unii Europejskiej na początku XXI wieku	513
Anna Niewiadomska: Wydłużanie okresu aktywności zawodowej osób starszych w Polsce	524
Mariusz Nyk: Przeciętne wynagrodzenie a sytuacja na rynku pracy – przypadek województwa łódzkiego	536
Monika Pasternak-Malicka: Przesłanki ruchów migracyjnych Polaków z obszaru województwa podkarpackiego w kontekście kryzysu gospodarczego wywołanego kryzysem <i>subprime</i>	547
Jacek Pera: Budowa nowej architektury regulacyjnej w Europie jako element zarządzania ryzykiem niestabilności finansowej – rozwiązania pokryzysowe. Próba oceny i wnioski dla Polski	559
Renata Pęciak: Kryzysy w gospodarce w interpretacji Jeana-Baptiste’a Saya	573
Czesława Pilarska: Współczesny kryzys gospodarczy a napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski	584
Elżbieta Pohulak-Żołędowska: Innowacyjna nauka a źródła jej finansowania	601
Adriana Politaj: Pomoc publiczna na subsydiowanie zatrudnienia w Polsce i w wybranych krajach Unii Europejskiej	617
Marcin Ratajczak: Odpowiedzialny biznes w aspekcie osiągniętych korzyści ekonomicznych na przykładzie przedsiębiorstw agrobiznesu	628
Magdalena Rękas: Dieta w krajach Unii Europejskiej i czynniki wpływające na jej poziom – przegląd wybranych badań	638
Włodzimierz Rudny: Rozwiązania zintegrowane w modelach biznesowych	653
Krzysztof Rutkiewicz: Pomoc publiczna na działalność badawczo-rozwojową i innowacyjność przedsiębiorstw w polityce konkurencji Unii Europejskiej w latach 2004-2010	663
Katarzyna Skrzyszewska: Konkurencyjność krajów Regionu Morza Bałtyckiego w świetle międzynarodowych rankingów	675
Tadeusz Sporek: Ewolucja i perspektywy grupy BRICS w globalnej gospodarce	684

Aleksander Surdej: Inwestycje w szkolenia zawodowe w świetle teorii ekonomicznej.....	695
Piotr Szajner: Wpływ zmienności kursu walutowego na międzynarodową konkurencyjność polskiego sektora żywnościowego	706
Stanisław Ślusarczyk, Piotr Ślusarczyk, Radosław Ślusarczyk: Problem skuteczności i efektywności decyzji menedżerskich w firmie w zakresie formułowania i wdrażania strategii	716
Sylwia Talar, Joanna Kos-Łabędowicz: Polska gospodarka internetowa – stan i perspektywy	729
Monika Utzig: Aktywa finansowe gospodarstw domowych a koniunktura gospodarcza	744
Agnieszka Wałęga: Nierówności dochodowe w kontekście przystąpienia Polski do Unii Europejskiej	754
Grzegorz Wałęga: Wpływ spowolnienia gospodarczego na zadłużenie gospodarstw domowych w Polsce	766
Grażyna Węgrzyn: Formy zatrudnienia pracowników w Unii Europejskiej – aktualne tendencje	778
Barbara Wieliczko: Krajowa pomoc publiczna w UE w okresie obecnego kryzysu.....	790
Artur Wilczyński: Znaczenie kosztów alternatywnych w rachunku ekonomicznym gospodarstw rolnych	802
Renata Wojciechowska: Wieloznaczności językowe współczesnej ekonomii	813
Jarosław Wojciechowski: Ewolucja koncepcji funkcjonowania rynku w społecznej nauce Kościoła Katolickiego.....	823
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Znaczenie lokalnych grup działania w budowaniu kapitału społecznego na obszarach wiejskich.....	834
Grażyna Wolska: Kodeksy etyczne jako instrument poprawnych relacji między podmiotem gospodarczym a konsumentem.....	844
Joanna Woźniak-Holecka, Mateusz Grajek, Karolina Sobczyk, Kamila Mazgaj-Krzak, Tomasz Holecki: Ekonomiczno-społeczne konsekwencje reklamy w segmencie leków OTC	853
Gabriela Wronowska: Oczekiwania pracodawców wobec absolwentów szkół wyższych w Polsce jako przykład bariery wejścia na rynek pracy... ..	861
Anna Wziętek-Kubiak, Marek Pęczkowski: Źródła i bariery ciągłości wdrażania innowacji przez polskie przedsiębiorstwa.....	872
Alfreda Zachorowska, Agnieszka Tylec: Instytucjonalna struktura rynku pracy w Polsce	884
Małgorzata Zielenkiewicz: Upodabnianie się krajów pod względem poziomu dobrobytu w procesie integracji europejskiej	895
Mariusz Zieliński: Demografia i aktywność zawodowa ludności a poziom bezrobocia w Unii Europejskiej.....	907
Jerzy Żyżyński: Gospodarka jako spójny system strumieni pieniądza a problem racjonalności pakietu fiskalnego.....	917

Summaries

Mieczysław Adamowicz, Paweł Janulewicz: The use of factor analysis for the assessment of socio-economic development on the local scale.....	23
Ewa Badzińska, Jakub Ryfa: The economy of virtual worlds – trend of development	36
Tomasz Bernat: Exogenous determinants of market dominance – Polish Post case	48
Agnieszka Brelik, Marek Tomaszewski: Selected determinants forming innovative partnership of traditional industrial companies with units of Polish Academy of Sciences and universities in north-western Poland.....	61
Agnieszka Bretyn: Selected aspects of quality of life of young consumers in Poland	72
Grzegorz Bywalec: Economic transformation and regional disparity of poverty in India.....	82
Magdalena Cyrek: Determinants of employment in traditional and modern services – regional analysis	94
Sławomir Czech: Is the welfare state’s dispute over values still alive?	107
Sławomir Czetwertyński: Cognitive possibilities of Metcalfe’s law in defining the economic value of communication networks	117
Małgorzata Deszczka, Marek Wąsowicz: Policy and development strategy in the European Union in the conception of economics of sustainable development	128
Karolina Dreła: Untypical employment.....	141
Paweł Drobny: Personalist economics as an attempt at economics reorientation	153
Małgorzata Gajda-Kantorowska: Costs of sovereign default.....	162
Małgorzata Gasz: Bank Union – in search of a new paradigm on the European banking market.....	173
Małgorzata Gawrycka, Anna Szymczak: Change of income framework in capital-labour scheme in Poland, including the sector of national economy	183
Anna Golejewska: Innovations and the way of their measure at the regional level.....	194
Mariusz Grębowiec: Purchasing behavior of consumers on banking service market in the light of research	206
Urszula Grzega: Savings and debt of Polish households.....	217
Jarosław Hermaszewski: Financial situation of a commune vs. local elections. Introduction to the study	227
Elżbieta Jantón-Drozdowska, Maria Majewska: The impact of globalization on a higher specialization level in international exchange of goods ...	239
Tomasz Jasiński, Agnieszka Ścianowska: Banks’ possibilities of influencing macroeconomic growth by the use of neural network systems in the credit risk control	250

Renata Jedlińska: Investment attractiveness of Poland – selected issues	263
Andrzej Jędruchniewicz: Inflation as a target of monetary policy of NBP ...	275
Michał Jurek: Use of duration and convexity analysis in interest rate risk management.....	286
Sławomir Kalinowski: The role of the controlled experiment in the methodology of economy	298
Teresa Kamińska: Economic activity structure of foreign direct investment and financial crisis	310
Renata Karkowska: The impact of macroeconomic and systemic factors on the global liquidity	322
Anna Kasprzak-Czelej: Determinants of economic growth	333
Krzysztof Kil, Radosław Ślusarczyk: The analysis of influence of the ECB interest rates' policy on a stability of bank sectors in selected countries of the eurozone – conclusions from the crisis.....	347
Iwona Kowalska: Development of research in the field of economics of education within the paradigm of interdisciplinarity of science	357
Ryszard Kowalski: The dilemmas of interventionism in times of crisis	369
Jakub Kraciuk: Financial crises in the light of behavioural economics.....	379
Hanna Kruk: Sustainable development in the Baltic Sea Region based on chosen indices in years 2005-2010	390
Kazimierz W. Krupa, Irmína Jeleniewska-Korzela, Wojciech Krupa: Intellectual capital as an accelerator of the new economy (correlation tables, key employees)	400
Anna Krzysztofek: Norms and standards of social responsibility in enterprises	412
Krzysztof Kubiak: Transactions in the flow of knowledge in the light of new institutional economics	422
Paweł Kulpaka: M. Friedman's permanent consumption model and Keynesian consumption functions – empirical verification of selected theories on the example of Czech.....	433
Justyna Łukomska-Szarek, Marta Włóka: The role of management control in management process of local self-government units.....	444
Natalia Mańkowska: Institutional competitiveness – selected methodological issues	456
Joanna Mesjasz, Martyna Michalak: Understanding the engagement by management adepts – a chance or a limitation for contemporary business	468
Jerzy Mieszaniec: Non-technological innovations in the industrial enterprises of mining sector.....	480
Aneta Mikula: Poverty of rural areas in the European Union member states – demography and labor market	491
Grażyna Musialik, Rafał Musialik: Public value and legitimacy	499

Janusz Myszczyzyn: Use of social savings concept in defining the role of railway sector on the economic growth in Germany in the early twentieth century	512
Aleksandra Nacewska-Twardowska: Changes in trade policy of the European Union at the beginning of the twenty-first century	523
Anna Niewiadomska: Extending the period of professional activity of the elderly in Poland	535
Mariusz Nyk: Average salary and the situation on the labour market – case of Łódź Voivodeship	546
Monika Pasternak-Malicka: Reasons form migration of Poles from Subcarpathian Voivodeship in the context of the economic crisis caused by the subpreme crisis	558
Jacek Pera: Construction of a new regulatory architecture in Europe as an element of financial instability risk management – post-crisis solutions. Attempt of assessment and implications for Poland.....	572
Renata Pęciak: Crises in the economy in the interpretation of Jean-Baptiste Say	583
Czesława Pilarska: The contemporary economic crisis and foreign direct investment inflow into Poland	600
Elżbieta Pohulak-Żołędowska: Innovations in science and their financial sources	616
Adriana Politałaj: State aid for subsidizing of employment in Poland and in selected countries of the European Union	627
Marcin Ratajczak: Responsible business in the context of economic benefits gained on the example of agribusiness enterprises.....	637
Magdalena Rękas: Fertility rate in the European Union states and factors influencing the rate – review of selected surveys	652
Włodzimierz Rudny: Solution-based business models.....	662
Krzysztof Rutkiewicz: State aid for Research & Development & Innovation activities of enterprises in the European Union’s competition policy in the period 2004-2010.....	674
Katarzyna Skrzyszewska: Competitiveness of the Baltic Region countries in the context of international rankings	683
Tadeusz Sporek: Evolution and perspectives of BRICS group in the global economy.....	694
Aleksander Surdej: Investments in VET programmes: framework for an economic analysis	705
Piotr Szajner: The impact of exchange rated volatility on the competitiveness of Polish food sector on international markets	715
Stanisław Ślusarczyk, Piotr Ślusarczyk, Radosław Ślusarczyk: The problem of efficacy and effectiveness in the formulating and implementing of strategy decision making process	728

Sylwia Talar, Joanna Kos-Łabędowicz: Polish Internet economy – current state and future perspectives	743
Monika Utzig: Households' financial assets and economic prospect.....	753
Agnieszka Wałęga: Income inequality in the context of accession of Poland to the European Union	765
Grzegorz Wałęga: Impact of economic slowdown on households' debt in Poland	777
Grażyna Węgrzyn: Employment forms in the European Union – current trends.....	789
Barbara Wieliczko: State aid in the European Union in the period of the current crisis.....	801
Artur Wilczyński: The impact of opportunity costs on farms profitability.....	812
Renata Wojciechowska: Linguistic ambiguities of contemporary economics	822
Jarosław Wojciechowski: Evolution of free market concept in social teaching of the Catholic Church.....	833
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: The significance of local action groups in formation of social capital in rural areas	843
Grażyna Wolska: Ethical codes as a tool of correct relations between a firm and a consumer	852
Joanna Woźniak-Holecka, Mateusz Grajek, Karolina Sobczyk, Kamila Mazgaj-Krzak, Tomasz Holecki: Marketing of OTC medicines in Poland on the example of television advertising	860
Gabriela Wronowska: Expectations of employers towards graduates of universities in Poland as an example of barriers to enter the labor market	871
Anna Wziętek-Kubiak, Marek Pęczkowski: Sources and barriers of persistence of innovation of Polish manufacturing companies	883
Alfreda Zachorowska, Agnieszka Tylec: Institutional structure of the labor market in Poland	894
Małgorzata Zielenkiewicz: Convergence of the countries in terms of social welfare in the process of European integration	906
Mariusz Zieliński: Demography and economically active population vs. the level of unemployment in the European Union.....	916
Jerzy Żyżyński: Economy as a consistent system of money flows vs. the issue of fiscal pact rationality	931

Anna Kasprzak-Czelej

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

DETERMINANTY WZROSTU GOSPODARCZEGO

Streszczenie: W artykule dokonano usystematyzowania sił sprawczych wzrostu gospodarczego, dzieląc je na warunki oraz czynniki wzrostu. Przedstawiono podstawowe klasyfikacje w obrębie wymienionych grup oraz dokonano przeglądu czynników wzrostu wynikających z modeli wzrostu gospodarczego.

Słowa kluczowe: wzrost gospodarczy, czynniki wzrostu, modele wzrostu.

1. Wstęp

Wzrost gospodarczy odnoszony jest do sfery realnej gospodarki. Oznacza proces powiększania ilościowych efektów działalności gospodarczej kraju, mierzony najczęściej tempem wzrostu realnego PKB. Z punktu widzenia celów gospodarowania jednostek powinien on prowadzić do wzrostu ich bieżącej i przyszłej konsumpcji, wiązać się z możliwością zaspokojenia rosnących potrzeb oraz zwiększać zakres środków do tego wykorzystywanych.

Zagadnienie wzrostu gospodarczego oraz czynników go wspierających i ograniczających, biorąc pod uwagę jego znaczenie, jest niezmiennie istotne i aktualne. Szczególnie zaś wydaje się ważne w okresie dekonjunkury gospodarczej, jaka obecnie występuje m.in. w większości krajów Unii Europejskiej. Przykładowo porównując od czwartego kwartału 2011 r., kwartalne tempo wzrostu (wyrównane sezonowo) liczone dla państw strefy euro jest ujemne. Podobna tendencja (z wyjątkiem trzeciego kwartału 2012 r.) dotyczy tego wskaźnika liczonego dla 27 państw Unii Europejskiej.

W niniejszym artykule dokonano przeglądu literatury dotyczącej czynników sprawczych wzrostu gospodarczego celem usystematyzowania stosowanych w tym zakresie pojęć oraz klasyfikacji. Wskazano również czynniki wzrostu wynikające z wybranych modeli wzrostu gospodarczego.

2. Warunki wzrostu gospodarczego

Wzrost gospodarczy ma miejsce w określonych warunkach występujących w gospodarce krajowej oraz jej otoczeniu. Warunki te stanowią możliwości pobudzenia wzrostu, które mogą być wykorzystane w praktyce. Są one przesłankami tego wzrostu. W literaturze można się spotkać ze stwierdzeniem, iż warunki te stanowią pośrednie czynniki wzrostu gospodarczego¹.

Warunki związane z gospodarką krajową dotyczą jej składowych: sfery realnej i sfery regulacji. Elementy pierwszej z nich decydują o potencjalnym zagregowanym popycie i podaży. Zagregowany popyt determinują takie czynniki, jak: liczba gospodarstw domowych, poziom ich dochodów oraz wielkość nagromadzonego majątku, liczba i wielkość dochodów przedsiębiorstw oraz podmiotów nierynkowych (instytucji państwowych, samorządowych i użyteczności publicznej)². Potencjalna globalna podaż zależy od rzeczowych środków trwałych będących w dyspozycji przedsiębiorstw oraz ich poziomu technologicznego, pozostałych składników infrastruktury komunikacyjnej oraz infrastruktury społecznej (m.in. oświatowej, służby zdrowia), tworzącej przesłanki do rozwoju kapitału ludzkiego. Kolejnym czynnikiem wpływającym na wielkość potencjalnej podaży jest populacja kraju i jej struktura wiekowa, stopień aktywności zawodowej ludności, stan zdrowia społeczeństwa oraz generalnie jakość zasobów ludzkich.

Sfera regulacji obejmuje mechanizm makro- i mikroregulacji. Mechanizm mikroregulacji to wzajemne oddziaływania regulacyjne zachodzące wewnątrz przedsiębiorstw, pomiędzy poszczególnymi grupami: dyrekcją, kierownikami i pracownikami, a mechanizm makroregulacji obejmuje takie oddziaływania zachodzące pomiędzy podmiotami gospodarczymi oraz pomiędzy państwem a podmiotami gospodarczymi³. Jego elementem jest autonomiczny mechanizm regulacji, wynikający z funkcjonowania rynków i ich instytucji. Alokacyjne, dystrybucyjne i stabilizacyjne niesprawności mechanizmu rynkowego sprawiają, że rynkowe mechanizmy regulacji nie są wystarczające, by zapewnić stabilny wzrost gospodarczy. Konieczne są regulacyjne działania państwa, ukierunkowane przede wszystkim na przewyższanie niedoskonałości rynku, w szczególności wspieranie konkurencji, pobudzanie rozwoju instytucji rynkowych i budowę sprawnych rynków. W literaturze można się spotkać z traktowaniem polityk makroekonomicznych państwa i polityki struktural-

---

¹ W odniesieniu do gospodarki polskiej wyróżniono następujące, tak rozumiane, pośrednie czynniki wzrostu: realny i regulacyjny stan gospodarki, sytuacja społeczna, przebieg i wyniki transformacji, otoczenie zewnętrzne i wpływające stąd mikro- i makroekonomiczne uwarunkowania. J. Mujżel, *Czynniki gospodarczego wzrostu i polityki pro wzrostowej*, [w:] *Problemy wzrostu gospodarczego w warunkach ustrojowej transformacji w Polsce*, red. J. Mujżel, Instytut Nauk Ekonomicznych Polska Akademia Nauk, Warszawa 2003, s. 19.

² M.G. Woźniak, *Wzrost gospodarczy. Podstawy teoretyczne*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2004, s. 73.

³ *Ibidem*, s. 78.

nej zarówno jako politycznych i instytucjonalnych uwarunkowań wzrostu gospodarczego, jak i jako czynników wzrostu gospodarczego⁴. Polityka makroekonomiczna zorientowana na stabilność redukuje niepewność w gospodarce. W tym aspekcie zwraca się uwagę na poziom i zmienność inflacji jako czynnika wpływającego na niepewność w gospodarce i konieczność jej ograniczania przez odpowiednią politykę pieniężną. Akcentuje się także potrzebę realizowania takiej polityki fiskalnej, która nie podważałaby wiarygodności realizowanej polityki monetarnej oraz która w jak najmniejszym stopniu wiązałaby się z tzw. efektem wypierania i zniekształcaniem decyzji inwestycyjnych podmiotów gospodarczych.

Główne elementy otoczenia gospodarki narodowej obejmują warunki geograficzno-klimatyczne i naturalne, warunki demograficzne i socjokulturowe, które determinują jakość i ilość czynnika pracy, oraz otoczenie międzynarodowe. Uwarunkowania zewnętrzne wynikają z międzynarodowej sytuacji polityczno-gospodarczej. Przykładowo przynależność do organizacji międzynarodowych oznacza przyjęcie zobowiązań regulacyjnych stąd wynikających. Stopień wpływu otoczenia międzynarodowego uzależniony jest od stopnia otwartości i wielkości rynku krajowego. Im kraj jest mniejszy, w tym większym stopniu musi prowadzić gospodarkę otwartą, która relatywnie bardziej jest podatna na zmiany koniunkturalne na rynku światowym. Istotnym elementem zewnętrznych warunków wzrostu gospodarczego, zwłaszcza w dobie globalizacji rynków finansowych, są również możliwości napływu kapitału zagranicznego w postaci kredytów i bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

3. Istota i klasyfikacje czynników wzrostu gospodarczego

Przesłanki wzrostu gospodarczego wykorzystane w praktyce, kształtując procesy wzrostu, stają się czynnikami wzrostu⁵. Innymi słowy, czynnikami wzrostu gospodarczego są zmienne, które istotnie (dodatnio lub ujemnie) są skorelowane z tempem wzrostu realnego PKB i na które można wpływać w celu osiągnięcia szybszego wzrostu gospodarczego⁶. W literaturze tak rozumiane czynniki wzrostu określane są mianem bezpośrednich⁷.

---

⁴ Wymienione drugie podejście dominuje w teoriach wzrostu endogenicznego. Por. np. J.P. Cotis, *Zrozumieć wzrost gospodarczy. Analiza na poziomie makroekonomicznym, poziomie branży i poziomie firmy*, OECD, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2005; A. Bassanini, S. Scarpetta, P. Hemmings, *Economic growth: The role of policies and institutions. Panel data evidence from OECD countries*, OECD Economics Department Working Papers 2001, nr 283; G.A. Olszewska, *Egzogeniczne i endogeniczne modele wzrostu gospodarczego a transformacja gospodarcza*, [w:] *Mechanizmy i źródła wzrostu gospodarczego. Polityka ekonomiczna a wzrost gospodarczy*, red. J.L. Bednarczyk, S.I. Bukowski, W. Przybylska-Kapuścińska, CeDeWu Wydawnictwa Fachowe, Warszawa 2008, s. 124.

⁵ M.G. Woźniak, *op. cit.*, s. 102.

⁶ M. Próchniak, *Czynniki wzrostu gospodarczego – wnioski z badań empirycznych*, „*Ekonomista*” 2006, nr 3, s. 306.

⁷ J. Mujzel, *op. cit.*, s. 19

Czynniki wzrostu są komplementarne, czyli zmiany tempa wzrostu gospodarczego są sumarycznym efektem równocześnie działających sił. Z cechą komplementarności wiążą się sprzężenia zwrotne występujące pomiędzy poszczególnymi czynnikami wzrostu gospodarczego oraz sprzężenia zwrotne jego charakterystyk. Istotne jest, że wielkość stopy wzrostu gospodarczego jest wynikiem łącznego zaangażowania czynników produkcji, pomiędzy którymi występują określone współzależności ilościowe i jakościowe⁸. Po pierwsze, poziom produktywności poszczególnych zasobów zależy od ilości i parametrów jakościowo-technologicznych wszystkich zasobów. Po drugie, wzajemne dopasowanie poszczególnych czynników do parametrów jakościowo-technologicznych i do poziomu rozwoju gospodarczego determinuje efektywność poszczególnych czynników. Po trzecie, proporcje między uruchamianymi czynnikami zależą od ich parametrów jakościowo-technicznych, a efekty determinują zasoby będące w minimum. Ograniczenia wzrostu gospodarczego, wynikające z komplementarności jego czynników, mogą być przy tym przewyżczone dzięki ich zdolności do substytucji. Z reguły jest to jednak substytucja częściowa wyznaczona przez granice niezbędnej komplementarności (technologiczne i ekonomiczne).

Nie jest możliwe wyszczególnienie i charakterystyka absolutnie wszystkich czynników wzrostu. Można je natomiast łączyć w pewne grupy według różnych kryteriów. Istnieje szereg sposobów klasyfikacji sił sprawczych wzrostu gospodarczego, akcentujących rozmaite właściwości czynników wzrostu oraz samego wzrostu gospodarczego.

Uwarunkowania wzrostu gospodarczego można rozpatrywać na poziomie mikro- lub makroekonomicznym. W skali makro podstawowe czynniki wzrostu gospodarczego wynikają wprost z definicji P. Samuelsona, według którego wzrost gospodarczy (rozwój gospodarczy) jest procesem zwiększania produktu *per capita* poprzez zwiększanie zasobu dóbr kapitałowych, ulepszanie technologii, podnoszenie kwalifikacji lub za pomocą innych środków⁹. Podstawowymi determinantami wzrostu są zatem liczba i jakość czynników wytwórczych oraz postęp techniczny, warunkujący jakość stosowanej technologii i będący urzeczywistnieniem posiadanej wiedzy. Determinanty wzrostu gospodarczego na poziomie makro stanowią więc zarówno czynniki tradycyjne (powiększanie kapitału, wykorzystanie siły roboczej), jak i wpływy tzw. nowej gospodarki (czynniki nowoczesne). Wzrost produkcji wynikający z niematerialnego postępu technicznego, w tym gospodarki sieciowej, ujmuje całkowita produktywność czynników (*Total Factor Productivity – TFP*). Jej poziom w danej gospodarce warunkują rozmiary sektora informatycznego oraz tempo absorpcji technologii informatycznych przez inne branże¹⁰. Na zdolność do innowacji

⁸ P. Karpuś, *Wpływ sfery finansowej na działalność realną przedsiębiorstw*, [w:] *Rynek finansowy – instytucje, strategie, instrumenty*, red. P. Karpuś, J. Węclawski, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2003, s. 26.

⁹ P.A. Samuelson, W.D. Nordhaus, *Ekonomia 2*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996, s. 528.

¹⁰ J.P. Cotis, *op. cit.*, s. 12, 28.

i wdrażania nowoczesnych technologii wpływa przy tym prowadzona polityka i uregulowania instytucjonalne kształtujące otoczenie biznesu. Przykładowo zwraca się uwagę, że to wydatki sektora prywatnego skierowane na rozwój innowacji i wdrażanie nowych procesów produkcji prowadzą do szybkiej poprawy produktywności, zaś wydatki na badania uniwersyteckie czy medyczne przyczyniają się do podniesienia poziomu wiedzy podstawowej i występowania efektu rozprzestrzeniania się technologii. Ponadto wskazuje się, iż motorem zmian całkowitej produktywności czynników są zmiany poziomu produktywności wewnątrz firm¹¹.

Można się spotkać ze stwierdzeniem, iż rzeczywiście zdrowe fundamenty makroekonomiczne odgrywają istotną rolę dla długotrwałego wzrostu gospodarczego, jednakże warunkują go głównie czynniki mikroekonomiczne¹². Z pięciu filarów wzrostu, do których zalicza się: tempo przyrostu siły roboczej, kapitału ludzkiego i kapitału rzeczowego, redukcję kosztów realnych (mierzoną ich odwrotnością tj. wzrostem całkowitej produktywności czynników) oraz stopę zwrotu z kapitału (inwestycji), aż trzy są kształtowane na poziomie przedsiębiorstwa, tj. tempo powiększania kapitału rzeczowego, redukcja kosztów realnych i wzrost stopy zwrotu. Również wiedzę można traktować jako mikroekonomiczny czynnik wzrostu gospodarczego¹³.

Czynniki wzrostu gospodarczego można podzielić na podażowe oraz popytowe¹⁴. Podażowe determinanty tworzą niejako potencjał wzrostu i stanowią elementy wieloskładnikowej funkcji produkcji. Ilość i jakość czynnika pracy stanowi przy tym osobowe czynniki wzrostu gospodarczego, a ilość i jakość kapitału rzeczowego określana jest mianem rzeczowych czynników wzrostu gospodarczego. Czynniki osobowe oraz oszczędności w zużyciu środków produkcji (przedmiotów pracy) stanowią bezpośrednie czynniki wzrostu. Czynniki pośrednie tworzą natomiast warunki działania dla czynników bezpośrednich. Można je pogrupować na inwestycyjne (wysokość nakładów inwestycyjnych i ich efektywność) i pozainwestycyjne (np. usprawnienia organizacyjne, doskonalenie systemów motywacyjnych, postęp techniczny)¹⁵.

Popytowe bezpośrednie czynniki wzrostu to przede wszystkim ogół warunków związanych z globalnym popytem, które determinują poszczególne jego składowe w układzie podmiotowym, tj. konsumpcję, inwestycje, wydatki rządowe oraz eks-

¹¹ *Ibidem*, s. 39, 92.

¹² J. Maciejka, *Wzrost gospodarczy. Aktualny stan wiedzy*, [w:] *Problemy wzrostu gospodarczego w warunkach ustrojowej transformacji w Polsce*, red. J. Mujżel, Instytut Nauk Ekonomicznych Polska Akademia Nauk, Warszawa 2003, s. 9.

¹³ B. Szopa, P. Kawa, J. Kultys, *Oszczędności i rozpiętości dochodowe a dynamika gospodarcza. Interakcje na przykładzie Polski*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2007, s. 35-54.

¹⁴ J. Mujżel, *op. cit.*, s. 20-21.

¹⁵ W literaturze można się spotkać z szerszym ujmowaniem pozainwestycyjnych czynników wzrostu. Wówczas nie stanowią one podzbioru czynników pośrednich i obejmują one dodatkowo wielkość zatrudnienia i wydajność pracy. Por. M.G. Woźniak, *op. cit.*, s. 110-111; S. Duda, H. Mamcarz, A. Pakuła, *Ekonomia*, Marpol, Lublin 1998, s. 230.

port neto¹⁶. Czynniki popytowe decydują o relacji między potencjałem wzrostowym gospodarki a wielkością produkcji wytworzoną i zrealizowaną (nabytą na rynku lub przejętą w trybie pozarynkowym). Popyt jako siła sprawcza wzrostu produkcji występuje jedynie w warunkach istnienia łatwo dostępnych mocy produkcyjnych. Stąd jego rola jako czynnika wzrostu ogranicza się do krótkich okresów. Wyczerpywanie się wolnych mocy produkcyjnych wymaga wprowadzenia czynników podażowych dla kontynuacji wzrostu.

Łączenie w modelach wzrostu gospodarczego wspomnianych wcześniej czynników tradycyjnych i nowoczesnych doprowadziło do wyodrębnienia czynników intensywnych i ekstensywnych. Nakłady zasobów czynników produkcji (głównie zatrudnienia i kapitału) uznaje się za ekstensywne (ilościowe) czynniki wzrostu gospodarczego, zaś intensywne czynniki wzrostu to te zmienne, które wpływają głównie na wzrost produktywności kapitału i wydajności pracy, warunkując szybsze tempo wzrostu PKB niż tempo wzrostu nakładów.

Wzrost gospodarczy można rozpatrywać w krótkim i długim okresie. Czynniki determinujące długookresowy wzrost gospodarczy powodują przesunięcie gospodarki na bardziej stromą trajektorię wzrostu, zaś czynniki krótkookresowe działają jedynie w okresie „przejściowym”, tj. do momentu wejścia gospodarki na długookresową ścieżkę wzrostu. Można zatem traktować je jako wpływające jedynie na poziom PKB, a nie długookresowe tempo wzrostu gospodarczego.

Wydaje się, że determinanty długookresowej stopy wzrostu określają i wyjaśniają modele wzrostu endogenicznego, zaś modele wzrostu egzogenicznego koncentrują się na wyżej wymienionym okresie przejściowym¹⁷.

4. Przegląd modeli wzrostu gospodarczego

Na bazie neoklasycznego modelu R. Solowa i T. Swana, zaliczanego do egzogenicznych teorii wzrostu gospodarczego, można zidentyfikować dwa główne źródła stopy wzrostu produkcji na jednego pracownika. Stanowi je postęp techniczny oraz akumulacja kapitału. Jedynie tempo zmiany produktywności czynników wytwórczych, wynikające z postępu technicznego, wpływa przy tym w sposób trwały na stopę wzrostu. Wpływ akumulacji kapitału jest przejściowy, a wzrost nią wywołany niejako „zanika” wraz z upływem czasu. Wynika to z faktu działania prawa malejących

---

¹⁶ Szeroko rozumiane czynniki popytowe (tj. tempo wzrostu eksportu, wydatków konsumpcyjnych państwa i wydatków konsumpcyjnych *per capita*, stopa procentowa, pomoc zagraniczna) były głównymi czynnikami wzrostu gospodarczego w krajach postsocjalistycznych w okresie 1993-2003. Z. Matkowski, M. Próchniak, *Czynniki wzrostu gospodarczego w krajach transformacji – analiza ekonometryczna*, [w:] *Wzrost gospodarczy w krajach transformacji konwergencja czy dywergencja?*, red. R. Rapacki, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009, s. 121.

¹⁷ B. Szopa, M.A. Dąbrowski, P. Kawa, *Rola europejskiej integracji gospodarczej w kształtowaniu dochodu na poziomie makro- i mikroekonomicznym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2008, s. 36.

przychodów marginalnych. Przychód krańcowy z kapitału maleje w miarę powiększania przez przedsiębiorstwa nakładów inwestycyjnych, aż w końcu zrównuje się z kosztem kapitału, kiedy to proces tworzenia kapitału ulega zahamowaniu. Zmiana stopy oszczędności lub inwestycji prowadzi zatem jedynie do przesunięcia gospodarki na nową ścieżkę wzrostu zrównoważonego, ale nie wywiera trwałego wpływu na długookresową stopę wzrostu gospodarczego. Po okresie przejściowej dynamiki tempo wzrostu gospodarczego powraca do poziomu wyjściowego.

Jedną z właściwości modelu neoklasycznego jest zjawisko konwergencji – im niższy wyjściowy poziom realnego PKB *per capita*, tym wyższa będzie przewidywana stopa wzrostu gospodarczego¹⁸. Tak więc, zgodnie z tą hipotezą, początkowy poziom dochodu *per capita* będzie dodatnio skorelowany ze stopą wzrostu gospodarczego. Tej determinanty stopy wzrostu nie można jednak traktować na równi z innymi czynnikami wzrostu.

W rozszerzonym modelu neoklasycznym opracowanym przez G. Mankiwa, P. Romera i D. Weila wskazuje się na dodatkowe źródło wzrostu gospodarczego, jakim jest akumulacja kapitału ludzkiego, odzwierciedlającego umiejętności i kwalifikacje pracowników. Jednakże jego wpływ jest przejściowy i, podobnie jak w modelu standardowym, długookresowe tempo wzrostu dochodu na pracownika determinuje egzogeniczny postęp techniczny¹⁹. Położenie długookresowej ścieżki wzrostu również zależy od poziomu stopy inwestycji i deprecjacji kapitału oraz stopy wzrostu zasobu siły roboczej w ujęciu efektywnościowym.

Rozszerzona wersja modelu neoklasycznego legła u podstaw pojęcia warunkowej konwergencji, zgodnie z którą stopa wzrostu zależy od relacji pomiędzy wyjściowym a docelowym (długookresowym lub w stanie równowagi) poziomem PKB²⁰. Docelowy poziom PKB zależy od polityki rządu (wydatków rządowych, podatków, stopnia zniekształceń rynku i decyzji podmiotów gospodarczych, przestrzegania prawa i ochrony praw własności, stopnia wolności politycznej), decyzji gospodarstw domowych dotyczących oszczędzania, posiadania potomstwa, czasu pracy oraz *terms of trade*. Dla tych determinant docelowego PKB stopa wzrostu gospodarczego zmienia się odwrotnie do wyjściowego poziomu PKB. Dodatkowo wyższy wyjściowy poziom kapitału ludzkiego wpływa na zwiększenie tempa konwergencji wyjściowego poziomu PKB do docelowego²¹.

¹⁸ R.J. Barro, *Determinants of economic growth: A cross-country empirical study*, NBER Working Paper 1996, nr 5698, s. 4.

¹⁹ Przyjęto *a priori*, że tempo wzrostu wywołane postępowaniem technicznym wynosi ok. 0,02. Zob. B. Szopa, M.A. Dąbrowski, P. Kawa, *op. cit.*, s. 18.

²⁰ R.J. Barro, *op. cit.*, s. 2, 9.

²¹ W nawiązaniu do tej koncepcji w literaturze można się spotkać ze stwierdzeniem, że aktualnie wzrost gospodarczy jest kombinacją trzech czynników: postępu technologicznego, procesu konwergencji o specyficznej dla danego kraju ścieżce wzrostu zrównoważonego oraz zmian ścieżki wzrostu zrównoważonego, zachodzących w wyniku zmian polityki lub zmian instytucjonalnych, a także zmian w poziomie inwestycji i w nakładach na kapitał ludzki. J.P. Cotis, *op. cit.*, s. 19.

W przeciwieństwie do modeli egzogenicznych w przedstawionych dalej modelach wzrostu endogenicznego postęp techniczny (definiowany jako akumulacja wiedzy naukowo-technicznej i kapitału ludzkiego, znajdująca zastosowanie w procesach produkcji) traktowany jest jako wynik celowych inwestycji racjonalnych podmiotów (konsumentów, producentów, państwa), zaś stopa oszczędności lub inwestycji kształtuje się *implicite* na takim poziomie, by maksymalizować sumę zdyskontowanej użyteczności konsumpcji typowego podmiotu w gospodarce²². W modelach tych długookresowy wzrost dochodu tłumaczony jest przez szeroko rozumiane decyzje inwestycyjne, obejmujące wydatki na kapitał rzeczowy, na badania i rozwój oraz na powiększanie kapitału ludzkiego. Traktowanie akumulacji szeroko rozumianego kapitału jako determinanty długookresowego wzrostu gospodarczego możliwe jest dzięki odrzuceniu założenia malejących przychodów. Przyjęto, że kapitał wywiera bezpośredni wpływ na produkcję danego przedsiębiorstwa i pośredni na produkcję innych przedsiębiorstw. Efekt bezpośredni wiąże się z występowaniem malejących przychodów. Efekt pośredni polega na tym, że wzrost inwestycji w danej firmie prowadzi do zwiększenia produktywności w innych przedsiębiorstwach przez wzrost ogólnego zasobu wiedzy i kwalifikacji, co wynika z występowania pozytywnych efektów zewnętrznych i ich rozprzestrzeniania się. Jeśli efekt pośredni jest silniejszy niż bezpośredni, to nie występują malejące przychody krańcowe z kapitału, co skłania do wzrostu akumulacji szeroko rozumianego kapitału z pozytywnym wpływem na wzrost gospodarczy.

W modelu R. Lucasa wspomniane efekty zewnętrzne pojawiają się w związku z angażowaniem kapitału ludzkiego. Wiedza i umiejętności poszczególnych pracowników zwiększają wydajność nie tylko ich samych, ale także innych pracowników. Akumulacja kapitału ludzkiego zapobiega spadkowi przychodu marginalnego z kapitału rzeczowego, podtrzymując w ten sposób jego akumulację²³.

W modelach P. Romera pozytywne efekty zewnętrzne wynikają z celowego tworzenia nowej wiedzy przez firmy realizujące innowacyjne projekty inwestycyjne. Dzięki tej działalności innowacyjnej firmy osiągają pewnego rodzaju *ex post* siłę monopolistyczną. Wiedza wynikająca z innowacji, mając właściwości dobra publicznego, ulega rozprzestrzenianiu (*spillover effect*) na inne firmy, wywołując proces „uczenia się przez praktykę” (*learning by doing*) w skali całej gospodarki, następujący proporcjonalnie do zmian zasobu kapitału, co podnosi ogólny poziom wiedzy w gospodarce. W gospodarce jako całości występują rosnące przychody względem skali, a wiedza odzwierciedla rosnącą produktywność krańcową. W modelu Romera długookresowe tempo wzrostu gospodarczego jest tym wyższe, im wyższy jest zasób kapitału ludzkiego w gospodarce i efektywność nakładów kapitału ludzkiego w sferze wiedzy naukowo-technicznej oraz im bardziej podmioty w danej gospodar-

---

²² T. Tokarski, *Wybrane modele podaźowych czynników wzrostu gospodarczego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005, s. 39-40.

²³ B. Szopa, M.A. Dąbrowski, P. Kawa, *op. cit.*, s. 19-20.

ce przedkładają konsumpcję przyszłą nad konsumpcję bieżącą. Z modelu Romera wynika także, że polityka i układ instytucjonalny mają potencjalnie duży wpływ na stopę wzrostu i tworzą podstawę do akumulacji kapitału ludzkiego²⁴.

W ramach tzw. podejścia schumpeterowskiego w modelu A. De la Fuente²⁵ ujmowanie postępu technicznego jako zmiennej endogenicznej, determinowanej przez posiadany kapitał ludzki oraz lukę między technologią (wiedzą) dostępną dla innowatorów a stosowaną w praktyce, pozwoliło traktować akumulację kapitału i domykanie luki technologicznej jako źródła wzrostu gospodarczego. Będzie on trwał, nawet jeśli procesy te dobiegną końca, a jego źródłem będzie wówczas absorpcja wiedzy na takim poziomie, by luka technologiczna nie uległa rozwarciu, co pozwoli na wzrost produktywności czynników wytwórczych i produkcji. Wiedza w zakresie technologii nie ma przy tym charakteru dobra publicznego. Jest traktowana jako zbiór rozwiązań możliwych do zastosowania, o ile istnieją w gospodarce odpowiednie możliwości absorpcyjne, w czym istotną rolę odgrywa kapitał ludzki. Nie stanowi on tutaj bezpośredniego czynnika produkcji, a jedynie czynnik warunkujący rozprzestrzenianie wiedzy technologicznej. Tak więc kapitał ludzki może wpływać na wzrost gospodarczy bezpośrednio przez zachęcanie do innowacji lub pośrednio poprzez ułatwianie i umożliwianie przyswajania nowych technologii²⁶.

5. Podsumowanie

Bazując na modelach wzrostu gospodarczego, za czynniki długookresowego wzrostu można uznać akumulację kapitału oraz tempo zmian produktywności czynników wytwórczych. To ostatnie może wynikać z efektu uczenia się przez praktykę, bezpośredniego wysiłku badawczo-rozwojowego oraz dyfuzji wiedzy technicznej, która może dokonywać się, po pierwsze, przez handel międzynarodowy i po drugie, przez bezpośrednie inwestycje zagraniczne²⁷. W okresie przejściowym, przy założeniu istnienia opóźnienia technologicznego i luki w poziomie dochodu *per capita*, może natomiast nastąpić wzrost produktu jako efekt „doganiania” i konwergencji.

Wyniki empirycznej weryfikacji wniosków płynących z modeli wzrostu gospodarczego nie zawsze pokrywają się z wynikami analiz teoretycznych. Agregacja tych rezultatów badań pozwala wyróżnić osiem podstawowych czynników, z których część ma charakter czynników pośrednich (warunków wzrostu)²⁸: inwestycje w kapitał rzeczowy (głównie infrastrukturę), w tym również bezpośrednie inwestycje

²⁴ B. Szopa, P. Kawa, J. Kultys, *op. cit.*, s. 17, 20.

²⁵ A. De la Fuente, *Catch-up, growth and convergence in the OECD*, CEPR Discussion Paper 1995, nr 1274.

²⁶ Jest to tzw. ujęcie Nelsona-Phelpsa oddziaływania kapitału ludzkiego na wzrost gospodarczy. Zob. M. Próchniak, *op. cit.*, s. 307.

²⁷ B. Szopa, M.A. Dąbrowski, P. Kawa, *op. cit.*, s. 29, 34.

²⁸ M. Próchniak, *op. cit.*, s. 306-315; B. Szopa, P. Kawa, J. Kultys, *op. cit.*, s. 23-28; A. Bassanini, S. Scarpetta, P. Hemmings, *op. cit.*, s. 7-9.

cje zagraniczne, inwestycje w kapitał ludzki (edukacja i ochrona zdrowia), rozwój sektora finansowego, handel zagraniczny, sektor państwowy (możliwie mały), zakres wolności gospodarczej, stabilność polityczna, brak dużych nierówności dochodowych i majątkowych.

Literatura

- Barro R.J., *Determinants of economic growth: A cross-country empirical study*, NBER Working Paper 1996, nr 5698.
- Bassanini A., Scarpetta S., Hemmings P., *Economic growth: The role of policies and institutions. Panel data evidence from OECD countries*, OECD Economics Department Working Papers 2001, nr 283.
- Cotis J.P., *Zrozumieć wzrost gospodarczy. Analiza na poziomie makroekonomicznym, poziomie branży i poziomie firmy*, OECD, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2005.
- De la Fuente A., *Catch-up, growth and convergence in the OECD*, CEPR Discussion Paper 1995, nr 1274.
- Duda S., Mamcarz H., Pakuła A., *Ekonomia*, Marpol, Lublin 1998.
- Karpuś P., *Wpływ sfery finansowej na działalność realną przedsiębiorstw*, [w:] *Rynek finansowy – instytucje, strategie, instrumenty*, red. P. Karpuś, J. Węclawski, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2003.
- Maciejka J., *Wzrost gospodarczy. Aktualny stan wiedzy*, [w:] *Problemy wzrostu gospodarczego w warunkach ustrojowej transformacji w Polsce*, red. J. Mujżel, Instytut Nauk Ekonomicznych Polska Akademia Nauk, Warszawa 2003.
- Matkowski Z., Próchniak M., *Czynniki wzrostu gospodarczego w krajach transformacji – analiza ekonometryczna*, [w:] *Wzrost gospodarczy w krajach transformacji konwergencja czy dywergencja?*, red. R. Rapacki, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009.
- Mujżel J., *Czynniki gospodarczego wzrostu i polityki pro wzrostowej*, [w:] *Problemy wzrostu gospodarczego w warunkach ustrojowej transformacji w Polsce*, red. J. Mujżel, Instytut Nauk Ekonomicznych Polska Akademia Nauk, Warszawa 2003.
- Olszewska G.A., *Egzogeniczne i endogeniczne modele wzrostu gospodarczego a transformacja gospodarcza*, [w:] *Mechanizmy i źródła wzrostu gospodarczego. Polityka ekonomiczna a wzrost gospodarczy*, red. J.L. Bednarczyk, S.I. Bukowski, W. Przybylska-Kapuścińska, CeDeWu Wydawnictwa Fachowe, Warszawa 2008.
- Próchniak M., *Czynniki wzrostu gospodarczego – wnioski z badań empirycznych*, „*Ekonomista*” 2006, nr 3.
- Samuelson P.A., Nordhaus W.D., *Ekonomia 2*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996.
- Szopa B., Dąbrowski M.A., Kawa P., *Rola europejskiej integracji gospodarczej w kształtowaniu dochodu na poziomie makro- i mikroekonomicznym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2008.
- Szopa B., Kawa P., Kultys J., *Oszczędności i rozpiętości dochodowe a dynamika gospodarcza. Interakcje na przykładzie Polski*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2007.
- Tokarski T., *Wybrane modele podażyowych czynników wzrostu gospodarczego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005.
- Woźniak M.G., *Wzrost gospodarczy. Podstawy teoretyczne*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2004.

DETERMINANTS OF ECONOMIC GROWTH

Summary: The article systematizes factors connected with economic growth by dividing them into: conditions of growth and growth factors. Basic classifications within these two groups are described and a brief review of growth factors arising from economic growth models is presented.

Keywords: economic growth, growth factors, models of economic growth.